

Fortællingen om Dansk Folkeoplysnings Samråd

- i anledning af DFS' 75 års jubilæum, april 2016

Af Søren Eigaard, næstformand i DFS

Efter 1945 grundfæstedes idéen om, at det demokrati, man havde kæmpet for under krigen, skulle udvides til at gælde andre områder end det rent politiske. Tanker om økonomisk demokrati, socialt demokrati m.m. forstærkedes og fandt sit tydeligste udtryk i Socialdemokratiets nye program "Fremtidens Danmark". Dermed satte velfærdstanken det afgørende præg på den politiske debat om udviklingen af efterkrigstidens danske samfund.

Dansk Folkeoplysnings Samråd var blevet stiftet i 1941 som symbol på tidens nationale og demokratiske svar på den tyske besættelse. Netop det nationale og demokratiske fundament blev styrket efter 1945, og folkeoplysningen voksede markant og vandt bred genklang blandt befolkningen efter krigen.

DFS skulle – blev det fastslået i organisationsvedtægternes § 2 – "fremme det frie folkeoplysende arbejde blandt det danske folk og støtte udbredelsen af kendskabet til sprog, natur, kultur og egenart". AOF og Foreningen af Folkehøjskoler og Landbrugsskoler havde tænkt tanken først, men fulgtes tæt af Dansk Kvindesamfund, Folkeuniversitetet, Danmarks Biblioteksforening, Dansk Aftenskoleforening (DAUF) og Samvirksomheden for Landbrugsfagligt Oplysningsarbejde, som alle deltog i det stiftende møde den 8. marts 1941. Karakteristisk for tiden og for den tætte politiske kontakt blev mødet afholdt på Christiansborg.

Den samklang mellem samfundsudvikling og folkeoplysning, som stadig er essentiel for DFS, rækker tilbage til starten for 75 år siden. Befrielsens eufori kaldte på en demokratisk og kulturel offensiv, og det var derfor logisk, at de 3 største borgerlige partier Venstre, De Konservative og De Radikale snart fulgte i Socialdemokratiets og AOFs fodspor og dannede hver sit oplysningsforbund: Liberalt Oplysningsforbund (1945), Folkeligt Oplysnings Forbund (1947) og Frit Oplysningsforbund (1952). Oplysningsforbundene blev naturlige medlemmer af det DFS, der i forvejen rummede tidens markante oplysningsorganisationer som f.eks. Højskolerne, Folkeuniversitetet, Folkevirke og Dansk Kvindesamfund.

Det er således muligt at tale om en udvikling, hvor DFS og folkeoplysningen lige fra stiftelsen spillede en betydelig rolle både forkæmper for demokrati og aktivt medborgerskab og som – lejlighedsvis – opponenter, når det politiske liv faldt ud af trit med folkeoplysningens mærkesager. Presset fra DFS og navnlig oplysningsforbundenes nære kontakter til partierne førte til flere lovrevisioner i 1950'erne, mens folkeoplysningen voksede til en succes som folk flokkedes om. I årene 1944-1951 oplevede aftenskolerne en tilgang på flere end 100.000 nye deltagere.

Sideløbende med den udvikling faldt der gnubbede ord fra folkeoplysningens tillidsfolk, der fandt det øgede offentlige tilsyn med skoleformerne ude af trit med den hævdvundne frihed og tillid, der hidtil havde præget politikernes forhold til området. Men – flere penge fra offentlige krævede også mere kontrol, lød det bestemt fra Christiansborg. Alligevel anså politikerne folkeoplysningen for at være – med den radikale politiker Jørgen Jørgensens ord – "den jævne mands uddannelsessted", og derfor stod den politiske støtte og bevågenhed uantastet.

I denne periode arbejdede DFS mest på de indre linjer, især i forbindelse med de omtalte lovrevisioner, mens den direkte politiske kontakt blev varetaget af de magtfulde oplysningsforbund. Ikke desto mindre

blev DFS en vigtig medspiller, da man i 1960'erne nedsatte en kommission, der skulle modernisere folkeoplysningens rolle i velfærdsamfundet. DFS's skiftende sekretariatsadresser blev mødestedet, når folkeoplysningens forhandlere mødtes for at klargøre de talrige forslag og krav til den kommende lov. Det handlede på én gang om at forsvare sine positioner, bl.a. i forbindelse med den begyndende debat om gratisprincippet, og samtidig om at øge folkeoplysningens betydning i udformningen af velfærdssamfundets mantra om "det gode liv".

"Verdens bedste fritidslov" blev vedtaget i 1968 og blev modtaget som en velsignelse. Og det var lykkedes for DFS og de folkeoplysende organisationer at sætte klare aftryk på først betænkningen, siden loven. Det fremgik af betænkningen, at fritidsundervisningen – som skoleformerne nu kaldtes – skulle være tidssvarende og bestemmes ud fra deltagernes "behov og ønsker". Endvidere må der "skabes mulighed for godkendelse af ethvert fag og emne, hvortil der udarbejdes undervisningsplan, skaffes kvalificerede lærerkræfter og fornødne undervisningsmidler".

Spørgsmålet om betaling blev aldrig bragt på bane – der var politisk enighed om, at fritidsundervisningen skulle være et gratis tilbud fra stat og kommuner til befolkningen. Den udstrakte frihed i loven byggede på tillid og sigtede på, at alle borgere fra konfirmations- til pensionistalderen fik mulighed for at dygtiggøre sig og følge deres interesser.

Loven var bygget på tidens generelle optimisme og velstand, men viste sig skrøbelig fordi den byggede på en velstand, der ikke varede ved, og udtrykte en tro på menneskets frie valg, som heller ikke varede ved. Da krisen kradsede i 1970'erne, indførtes der en gradvis deltagerbetaling, som har holdt sig siden.

For DFS betød den øgede fokusering på folkeoplysning og fritidsundervisning, at man gik i brechen med en række kampagner fra 1970'erne og fremefter. Således Energioplysningskampagnen i 1974-76, efterfulgt af kampagner om informationsteknologi og bioteknologi. Det var hensigten at give den folkelige opinion viden om og indflydelse på nogle af tidens væsentligste problemstillinger, og kampagnerne var i øvrigt stort set alle bestilt af Folketinget som anså DFS som et godt redskab til at løse vigtige offentlige oplysningsopgaver. I løbet af 1980'erne rejstes der internt i DFS tvivl om det rigtige i stadig at påtage sig disse kampagner, og de ophørte stort set i 1990'erne. DFS valgte herefter i højere grad at satse på at arbejde med projektpuljer, f.eks. de populære tipsmidler, som kunne søges af de DFS-medlemsorganisationer, der ikke var oplysningsforbund.

Denne ret stille eksistens kom til en brat afslutning, da det offentlige tilskud til arrangementer under folkeoplysningsloven blev halveret i 2003. Det betød, at en stor del af DFS-organisationerne omtrent følte sig slået tilbage til start. På længere sigt fik de voldsomme nedskæringer den væsentlige betydning, at DFS skiftede strategi: Der skulle fremover arbejdes målrettet politisk på at styrke folkeoplysningen, og således fandt begrebet "interesseorganisation" vej til diskussionerne i Samrådets nye mødelokaler på Gl. Kongevej. Bestyrelsen valgte at køre en mere offensiv og handlingsorienteret linje og markere klare politiske idéer og synspunkter, f.eks. gennem det målrettede arbejde, der de senere år har ført til den meget omtalte antologi "Myndige Borgere og Forpligtende Fællesskaber", som efterfølgende inspirerede Kulturministeriet til at udarbejde en "National Vision For Folkeoplysningen". Siden fulgte debatten om demokrati og aktivt medborgerskab og senest det stadig ikke afsluttede arbejde med "Folkeoplysning for Flygtninge". På den måde er arbejdet i DFS i marts 2016 helt i de tråd med de tanker, der lå bag etableringen af DFS i marts 1941.